

Лекції з курсу «Новітні соціологічні теорії» Спеціальність «Соціологія» (магістри)

Лекція 1. Вступ до курсу «Новітні соціологічні теорії»

План

1. Об'єкт, предмет, мета та завдання дисципліни НСТ.
2. Характерні риси соціології другої половини ХХ ст.
3. Основні напрями соціології другої половини ХХ ст.

Література:

1. Історико-теоретичний аналіз дослідницьких програм в соціології. Колективна монографія / В. Ворона, В. Казаков, Н. Отрешко, В. Пилипенко, В. Резнік, В. Степаненко; за заг. ред. В. Резніка. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 249 с.
2. Контент лекцій з навчальної дисципліни «Сучасні соціологічні теорії». – Харків, 2023. 98 с.
3. Ніколаєнко В.Л., Ніколаєнко С.Л., Корнілов В.С. Сучасна соціологічна теорія як предмет соціологічної рефлексії. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*, 2022, Вип. 93. С. 22-37.
4. Погрібна В.Л. Теоретична соціологія вчора, сьогодні, завтра: в пошуках методологічних перспектив. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*, № 2 (21) 2014. С. 196-205.
5. Рожанська Н. В., Дрожанова О. М., Онофрійчук О. А. Загальна соціологічна теорія : навч. посіб. Миколаїв : ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. – 336 с.
6. Савельєв Ю. Соціологія в пошуках сутності сучасності : систематизація теорій суспільства модерну і модернізації. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2012. № 3. С. 45–67.

1. Об'єкт, предмет, мета та завдання дисципліни НСТ

Об'єктом дослідження соціальної (соціологічної) теорії є соціальна реальність у всьому її розмаїтті: суспільство як цілісний організм, соціальні спільноти, соціальні процеси, соціальні відносини та взаємодії, а також соціальна поведінка людей.

Об'єктом дослідження курсу «Новітні соціологічні теорії» (НСТ) є соціальна реальність, що відображена в соціальних (соціологічних) теоріях другої половини ХХ – першої чверті ХХІ століття.

Предметом дослідження НСТ є сукупність концепцій та теорій, у яких знайшли відображення закономірності розвитку соціальних явищ і процесів, що розгорталися з середини ХХ століття.

Метою вивчення НСТ є ознайомлення з методологією, основними ідеями, поняттями та змістом провідних соціологічних концепцій другої половини ХХ – першої чверті ХХІ століття.

Основними завданнями вивчення курсу НТС є: 1) засвоєння базових знань про умови, динаміку та особливості розвитку новітніх соціологічних теорій; 2) аналіз специфіки застосування новітніх соціологічних теорій у дослідженні основних сфер життя суспільства (політичної, економічної, культурної та соціальної); 3) засвоєння принципів та методів наукового соціологічного пізнання; 4) класифікація новітніх соціологічних концепцій та теорій; 5) характеристика провідних версій соціологічного осмислення стану сучасного українського суспільства.

2. Характерні риси соціології другої пол. ХХ ст.

Дослідники визначили ***мультипарадигмальний характер сучасної соціологічної науки.***

Парадигма – це сукупність положень та принципів які створюють основу тієї чи іншої теорії, володіють специфічним категоріальним апаратом та визнається певною групою вчених, що працюють у даній галузі. Поняття «парадигма» (від грецьк. – приклад, зразок) введено в науковий обіг **Т.Куном** та визначало прийнятий у науковому співтоваристві зразок постановки та вирішення наукової проблеми.

Основні ознаки наявності певної парадигми: 1) наявність оригінальної концепції, що виступає інструментом для дослідження конкретних явищ; 2) наявність наукових праць визнаних вчених – класиків, які слугують зразками у питаннях розробки нових концепцій та спроб досліджувати соціальний світ, природних явищ тощо; 3) наявність наукового співтовариства, яке спирається на праці класиків, використовує їх концепції з метою постановки та вирішення нових дослідницьких проблем.

Характерні риси соціології за П. Сорокіним:

Інтернаціоналізація соціології – зростання кількості соціологічних праць в усіх цивілізованих державах світу.

Академізація соціології – перетворення її в академічну науку, яка посідає чільне місце в університетських програмах та знаходиться на одному з перших місць серед інших наук.

Експертизація соціології виявляється у дедалі ширшому залученні соціологів як експертів до діяльності державних, громадських і приватних органів та організацій, до праці в галузі соціальної роботи.

Фактографізація соціології проявляється у зростанні її об'єктивності, точності й індуктивності, вдосконаленні кількісних і якісних методів соціологічних досліджень, поліпшенні техніки їх проведення.

Соціологізація інших наук виявляється в тому, що як соціогуманітарні, так і природничі науки дедалі глибше відчують вплив соціальних чинників на реальність, яка ними досліджується, і соціологічно тлумачать свої специфічні проблеми.

Диференціація соціології – це зростання її спеціалізації, виникнення нових галузей всередині соціологічної науки, які, в свою чергу, поділяються на ще вужчі відгалуження, та ускладнення з огляду на це структури соціологічного вчення.

3. Основні напрями соціології другої пол. XX ст.

Внаслідок розширення проблематики, поглиблення методів дослідження розвиваються традиційні й постають нові галузі соціологічного знання. У соціологічній теорії виникають нові *течії та напрями*, які прийнято називати **посткласичними**: *структурний функціоналізм, теорія конфлікту, теорія соціального обміну, інтеракціоністська та феноменологічна соціологія*. Між прихильниками різних теоретичних орієнтацій розгортаються гострі дискусії. Конкуренція між різними парадигмами й пошуки інтегруючих ідей – характерна ознака соціологічної науки посткласичної доби.

Основні напрями соціології другої половини XX ст.

Функціоналізм (Т. Парсонс, Р. Мертон): суспільство – складна система, частини якої тісно пов'язані поміж собою і виконують спеціалізовані функції;

елементи структури функціонально доповнюють одна одну і не можуть існувати самотійно. Суспільство як цілісність існує на основі домовленостей, згоди з приводу суспільних цінностей та норм.

Символічний інтеракціонізм (Дж. Мід, Г. Блумер, Е. Гофман): змістом соціальних процесів є взаємодія індивідів, що відбувається завдяки різним видам комунікації. *Головне завдання соціології* – прояснити, яким чином взаємодії між індивідами формують *соціальну структуру* і як, у свою чергу, соціальні структури, що виступають як мережа взаємодій, *формують індивідів*. Вчені цього напрямку вивчають символічні процеси прийняття соціальної ролі, внутрішнього її програвання та самооцінки особистостей, які взаємодіють одна з одною, і значення цих процесів для розуміння становлення, функціонування та розвитку суспільних систем.

Феноменологія (А.Шюц, П.Бергер, Т.Лукман): сприйняття соціального світу залежить від того, як людина інтерпретує, визначає для себе ті або інші події. Спосіб тлумачення ситуації, визначення того, що можливо, допустимо, а що абсолютно виключено, залежить від системи цінностей індивіда, яку він засвоїв в процесі соціалізації, від нагромадженого власного досвіду взаємодії з людьми, що оточують індивіда.

Етнометодологія (Г. Гарфінкель): з метою розуміння соціальних фактів учасники соціальної взаємодії використовують характерні для різних соціальних класів, груп і організацій методи їх інтерпретації. Розуміння правил веде до встановлення стабільної структури взаємодії, яка забезпечує нормальний (з точки зору учасників) розвиток подій.

Неофункціоналізм (Дж. Александер, П. Коломі, Р. Мюнх): *Життєвий світ* – це нетематизований горизонт значень, що складає підвалини повсякденного досвіду людини; він складається із попереднього запасу знань, сконцентрованого в культурі і, перш за все, у мові.

Структуралізм (К. Леві-Строс, Ж. Лакан, Ч. Пірс): Естетичні, психологічні, етно-графічні, історико-культурні утворення – це сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, суть яких визначається не їх змістом або зовнішніми зв'язками, а їх місцем в соціальній структурі. Аналіз

різноманітних структур людського розуму, суспільства, природного світу потрібний для створення теоретичних моделей суспільного життя.

Постструктуралізм (Р. Барт, М. Фуко, Ж. Деріда): Мова постає як єдиний придатний фундамент для пізнання. Теоретичні знання – це дискурсивна форма, що породжує тексти. Світ є таким, який він є, не через якийсь єднаючий фактор, а завдячуючи відмінностям, що лежать у його підґрунті. Завдання соціології – у дослідженні цих відмінностей.

Конфліктна теорія (Л. Козер, Р. Дарендорф): Теоретики конфлікту звернулися до багатьох дилем соціологічного теоретизування взагалі, передусім до проблем соціальної зміни, диференціації, соціальної активності, до ідейно-ціннісних детермінант суспільного розвитку.

Теорія обміну (Дж. Хоманс, П. Блау): Розглядаючи обмінні процеси як універсальні, теоретики цього напрямку вважають їх невід'ємною складовою усіх суспільних явищ. Норми працюють на рівні обміну між індивідом та спільнотою, тоді як цінності використовуються ним для характеристики взаємодії на соціетальному рівні.

Беручи до уваги *множинність соціологічної думки XX століття*, слід зазначити головну проблему, яка на думку соціолога сучасності **Нейла Смелзера**, пронизувала, пронизує і буде пронизувати всю соціологію: *проблема її інтелектуальної ідентичності*. Соціологія до цього часу не спромоглася вирішити, чи є вона насамперед *науковою* (дослідження зосереджені на природних законах і логічно замкнених формулюваннях; об'єктивному та неоцінковому ставленні до досліджуваного предмета), *гуманітарною* (дослідження зосереджені на людській істоті, оцінках та системі культури) чи *мистецькою* (соціологія як джерело прикладних знань для революційного вдосконалення суспільства) в своїй орієнтації.